

Inhaalslag Verspreidingsonderzoek Amfibieën 2005 - Wat leverde het op?

Frank Spikmans & Annemarie van Diepenbeek

Het doel van de Inhaalslag 2005 en 2006 is om een aantal km-hokken waarvan de verspreidingsgegevens van een aantal kwetsbare of bedreigde soorten verouderd waren, met verhoogde intensiteit in korte tijd opnieuw te bezoeken om te zien of de betreffende soort er nog voorkomt. Met deze gegevens kan RAVON overheden up-to-date informatie leveren, zodat bij planologische ingrepen zoals de aanleg van wegen, nieuwbouwprojecten en dergelijke, rekening kan worden gehouden met deze beschermde soorten.

Terugblik op 2005 - een RAVON-topjaar!

Allereerst onze felicitatie en complimenten aan de deelnemers van de Inhaalslag 2005! De vele inspanningen hebben tot een resultaat geleid, waar we met zijn allen trots op mogen zijn. Dit ondanks het feit dat we -vanwege de late opdracht - het onderzoek voor enkele amfibiesoorten te laat in het seizoen hebben kunnen opstarten. Op 1 oktober werd het veldseizoen voor de Inhaalslag 2005 officieel afgesloten. Omdat het echter nog prima weer was voor reptielen, vroegen en kregen enkele deelnemers nog enkele weken respijt om de laatste veldbezoeken af te leggen en hun formulieren in te sturen. We realiseren ons bij RAVON heel goed dat er heel wat gevraagd werd van sommige vrijwilligers, vooral van diegenen die een groot aantal km-hokken voor de rugstreeppad kregen toegewezen of die enkele weinig aantrekkelijke km-hokken voor kamsalamander of vinpootsalamander zouden bezoeken. Tot meer dan tien km-hokken voor heikikker of rugstreeppad, dat is bepaald geen sinecure! Enkele vrijwilligers kregen het toch voor elkaar! Van de hokken die niet of onvolledig onderzocht zijn, hopen wij met aanvullende bezoeken in het komende jaar de nog ontbrekende cijfers alsnog te kunnen aanvullen.

Bij resultaten kunt u van al deze inspanningen in harde cijfers nalezen. Buiten informatie over de Inhaalslaghokken hebben ze ook enorm veel losse waarnemingen opgeleverd. Alles bijeen heeft dit 2005 tot een topjaar voor RAVON gemaakt, met een aantal doorgegeven waarnemingen dat dubbel zo groot is als in andere jaren!

De resultaten van de Inhaalslag 2005 zijn in detailkaarten op de RAVON website in te zien. De eindrapportage komt daar ook beschikbaar in pdf formaat.

Hoe kijkt RAVON nu terug op de Inhaalslag 2005? We waren positief verrast over de geweldige respons. Veel van onze vrijwilligers zagen het nut in van de extra inspanning om een aantal km-hokken, waar de doelsoorten al jaren niet meer gemeld waren, op hun aanwezigheid te controleren. Die extra inspanning heeft dus ook direct duidelijkheid en extra waarnemingen opgeleverd. Onze voornemens waren om op plaatsen waar daaraan behoefte was, persoonlijke

begeleiding te geven, maar de praktijk bleek weerbarstig. De vragen kwamen vanuit alle mogelijke verschillende plaatsen in het land en het bleek ondoenlijk om daarvoor gecombineerde excursies te organiseren. Waar mogelijk hebben we dat opgelost door een één op één begeleiding met een van onze ervaren vrijwilligers uit de betreffende regio. In enkele gevallen hoorden we pas achteraf dat iemand problemen had met de methodiek of met het onderscheid van bepaalde doelsoorten. Soms bleken nieuwe vrijwilligers geheel verrast door het feit dat het handiger is om rugstreeppadden 's avonds op gehoor te inventariseren, of konden ze zich niet voorstellen dat je op die manier met de fiets op één avond een flink aantal km-hokken op roepende rugstreeppadden kunt inventariseren. Enkele mensen wilde per se niet 's avonds het buitengebied in, iets waar we bij een vervolg zeker rekening mee zullen houden bij de toedeling van soorten en km-hokken.

Wat ons wat minder aangenaam verrast heeft, is dat enkele mensen door onverwacht tijdgebrek, ziekte of verhuizing de voorgenomen veldbezoeken helemaal niet konden afleggen, maar verzuimden ons dat te laten weten. Bij een tijdige melding daarvan hadden wij de hun toegewezen km-hokken nog aan anderen kunnen overdragen. Jammer was het dat we sommige vrijwilligers geen km-hokken konden geven, omdat er in de regio of woonplaats geen Inhaalslaghokken lagen. Deze mensen hebben wij gevraagd losse waarnemingen uit hun omgeving te willen doorgeven.

De coördinatie vroeg meer tijd dan wij ingeschat hadden, maar de vele directe contacten met vrijwilligers hebben we als heel prettig en stimulerend ervaren. Het was geweldig om af en toe de spontane meldingen van leuke en onverwachte vondsten te horen, te lezen en door middel van leuke foto's op onze e-mail te zien. Er waren momenten dat we bijna medelijden met onszelf kregen omdat wij ons vooral moesten bezig houden met de digitale verwerking van al die prachtige waarnemingen in het veld en ons eigen "veldseizoen" vooral bestond uit papieren stapels in plaats van kruipende dieren.

Soort	Totaal aantal te actualiseren km-hokken	Verwachting te realiseren kmhokken door vrijwilligers	Aantal kmhokken bezocht conform methodiek*	Aantal km-hokken met losse waarnemingen	Totaal gerealiseerd
vuursalamander	21	21	19	1	20
kamsalamander	492	132	92	23	115
vinpootsalamander	78	42	12	1	13
knoflookpad	51	20	35	0	34
rugstreepad	1625	190	497	167	664
boomkikker	35	35	42	9	51
heikikker	914	52	77	31	108
poelkikker	189	42	23	18	41
TOTAAL AMFIBIEËN	3405	534	797	250	1046
amfibieën en reptielen	5102	788	1155	489	1653

Tabel 1. Overzicht van het aantal onderzochte kilometrehokken voor de Inhaalslag 2005 (gedeeltelijk in 2004).

* Hier is vermeld het totaal aantal Inhaalslag km-hokken dat bezocht is. Een deel daarvan is onvolledig onderzocht, zie daarvoor tabel 2.

De resultaten in cijfers

Tabel 1 geeft per doelsoort van de Inhaalslag een overzicht van het aantal km-hokken dat voor actualisatie in aanmerking kwam bij aanvang van het project (totaal 5102 voor amfibieën en reptielen samen). De kolom daarnaast geeft aan per doelsoort het aantal km-hokken (534) dat RAVON inschatte voor amfibieën te kunnen realiseren met behulp van haar bestaande vrijwilligers en een aantal nieuwe, nog te werven vrijwilligers. De derde kolom toont per soort het aantal hokken dat ook inderdaad bezocht is en dat op Inhaalslagsoort(en) is onderzocht (797 voor amfibieën). Dat dit afwijkt van het aantal ingeschatte hokken (534) komt doordat we vooraf niet wisten uit welke regio's zich veel of juist weinig waarnemers zouden aanmelden. Vooral uit gebieden met veel Inhaalslaghokken voor rugstreepad meldden zich veel vrijwilligers. Bovenop dit resultaat bracht de Inhaalslag nog een mooie bonus binnen: tijdens de vele veldbezoeken werden in 489 km-hokken "losse" waarnemingen

genoteerd (voor amfibieën en reptielen samen), buiten de Inhaalslagsoorten! Een flinke zet in de goede richting kreeg RAVON ook doordat met enkele overheden data-uitwisseling kon worden overeengekomen, zoals de Gemeente Amsterdam en de Provincie Zuid-Holland. Hierdoor kwamen er extra gegevens beschikbaar van km-hokken die door ecologen in dienst van deze instanties of door externe ecologische bureaus waren onderzocht.

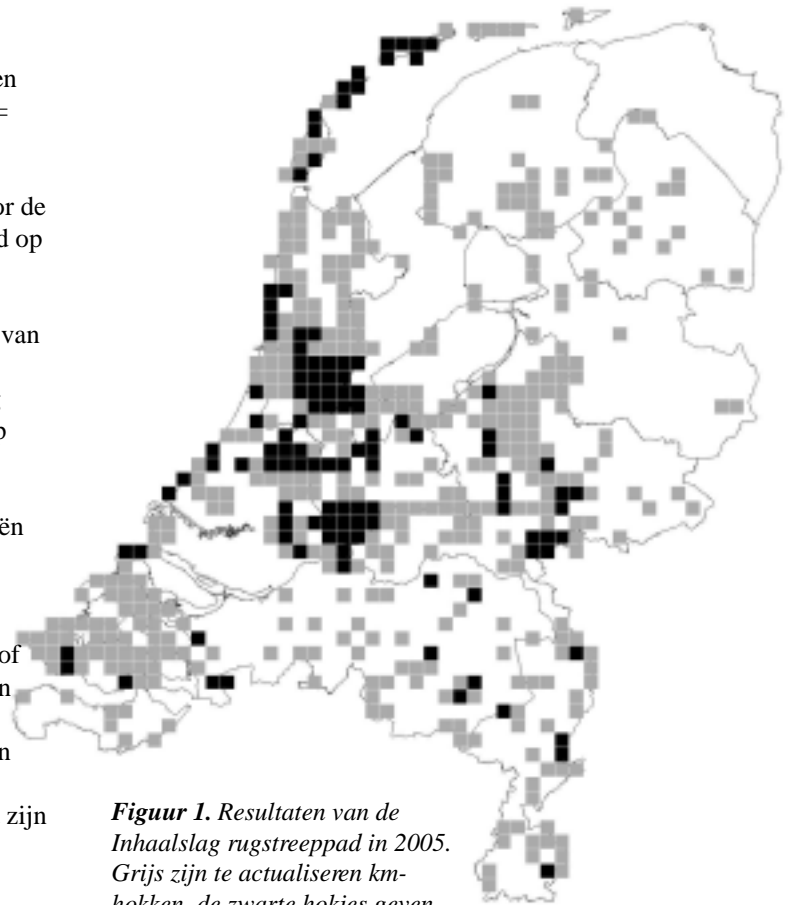
Tabel 2 laat zien welke resultaten er per soort geboekt zijn in de km-hokken die volgens de voorgeschreven methode onderzocht zijn. Niet alle km-hokken (226 voor amfibieën) zijn echter volledig en volgens die methodiek onderzocht. Als dat laatste het geval was, was dat bijna altijd omdat niet het voorgeschreven aantal bezoeken is gebracht om tot een nulwaarneming te komen. Voor amfibieën was dat drie bezoeken per km-hok.

Soort	Aantal km-hokken bezocht conform methodiek	Soort aanwezig	Afwezig (nulwaarneming)	Km-hok afgekeurd, soort afwezig	Mogelijk aanwezig (onvolledig onderzoek)	Totaal aantal km-hokken, volledig geactualiseerd
vuursalamander	19	4	14	0	1	18
kamsalamander	92	32	12	14	34	58
vinpootsalamander	12	3	4	1	4	8
knoflookpad	35	4	27	3	1	34
rugstreepad	497	224	117	17	139	358
boomkikker	42	13	29	-	-	42
heikikker	77	33	3	3	38	39
poelkikker	23	10	4	-	9	14
TOTAAL AMFIBIEËN	797	323	210	38	226	571
amfibieën en reptielen	1146	428	288	47	384	765

Tabel 2. Resultaten uit de km-hokken die volgens de voorgeschreven methodieken onderzocht zijn in 2005.

Het totaal van 797 voor amfibieën bezochte km-hokken minus de 226 “onvolledig onderzochte hokken” brengt het totaal aantal volledig geactualiseerde km-hokken op 571. In 323 daarvan hebben de vrijwilligers de soort kunnen herbevestigen, in 210 blijkt de soort afwezig (= nulwaarneming) en 38 km-hokken zijn “afgekeurd”, dat betekent dat er in dit km-hok geen geschikt leefgebied meer aanwezig is voor de soort. Dat kan het geval zijn als er bijvoorbeeld op die plek een woonwijk is verrezen of een natte ruigte permanent blijkt te zijn verdroogd. Ter illustratie is in figuur 1 een kaart weergegeven van de resultaten van de Inhaalslag voor de rugstreepad. Alle resultaten van de Inhaalslag kunt u in gedetailleerde kaarten terugvinden op onze website www.ravon.nl/Inhaalslag.

In totaal zijn er bij de Inhaalslag, voor amfibieën en reptielen samen, in 1461 verschillende km-hokken bijna 3000 'losse waarnemingen' verzameld. Dit betreft waarnemingen van Inhaalslagsoorten buiten de Inhaalslaghokken of van niet-doelsoorten van de Inhaalslag. Soorten die veel zijn waargenomen zijn de kleine watersalamander, gewone pad, bruine kikker en groene kikker. Dit zijn alle algemeen voorkomende soorten in Nederland. Daarnaast zijn ook de rugstreepad en enkele reptielsoorten waargenomen (voor laatstgenoemde zie Nieuwsbrief Meetnet Reptielen).

Figuur 1. Resultaten van de Inhaalslag rugstreepad in 2005. Grijs zijn te actualiseren km-hokken, de zwarte hokjes geven aan waar actuele waarneming van de rugstreepad zijn gedaan. Zie ook www.ravon.nl/inhaalslag

Behalve veel extra waarnemingen van amfibieën leverde dat ook een flink aantal data van vissen op. Opvallend is dat van de 22 soorten vissen er een aantal behoort tot de beschermde en Rode Lijstsoorten, zoals de kleine en grote modderkruiper, rivierdonderpad, kroeskarper en bittervoorn. Alle waarnemingen van de kleine en grote modderkruiper, kroeskarper en de bittervoorn zijn bovendien gedaan in 'wit gebied', waar de aanwezigheid van deze soorten dus nog nooit eerder was vastgesteld. Ook deze waarnemingen vormen een zeer waardevolle aanvulling op het verspreidingsbeeld van deze soorten. Tabel 3 geeft een overzicht van deze losse waarnemingen.

Figuur 2. Verdeling over het land van de deelnemende vrijwilligers aan de Inhaalslag 2005.

Soort	Doelsoort Inhaalslag	Aantal km- hokken met losse waarnemingen	Km-hokken waar de soort nooit eerder waargenomen is	Soort	Aantal km- hokken met losse waarnemingen	Km-hokken waar de soort nooit eerder waargenomen is
vuursalamander	X	1	0	brasem	1	1
Alpenwatersalamander		23	5	paling	2	1
kamsalamander	X	23	7	bermpje	13	2
vinpootsalamander	X	1	0	giebel	1	0
kleine watersalamander		230	69	kroeskarper	1	1
Italiaanse kamsalamander		3	1	kleine modderkruiper	8	8
geelbuikvuurpad		1	0	rivierdonderpad	4	0
knoflookpad	X	0	0	karper	8	8
gewone pad		272	107	snoek	9	4
rugstreepad	X	167	71	driedoornige stekelbaars	21	10
boomkikker	X	9	1	riviergrondel	1	0
heikikker	X	31	8	beekprik	1	0
bruine kikker		331	87	zonnebaars	2	2
poelkikker	X	18	10	grote modderkruiper	1	1
bastaardkikker		84	49	baars	6	2
meerkikker		17	16	elrits	1	0
groene kikker onbepaald		387	100	tiendoornige stekelbaars	41	17
hazelworm	X	40	11	bittervoorn	4	4
zandhagedis	X	57	9	blankvoorn	8	8
levendbarende hagedis		89	16	rietvoorn	10	8
gladde slang	X	5	2	zeelt	6	5
ringslang	X	121	14	Amerikaanse hondsvij	2	2
adder	X	15	4			

Tabel 3. Losse waarnemingen, verzameld tijdens Inhaalslag onderzoek 2005.

De deelnemers in cijfers

In totaal hadden ongeveer ruim 200 deelnemers zich opgegeven voor de Inhaalslag. Het overzicht in figuur 2 geeft aan hoe deze geografisch over het land verdeeld waren. Aan ruim 20 daarvan hebben we geen hokken kunnen toewijzen omdat zij in gebieden wilden inventariseren waar we geen Inhaalslaghokken hadden. In de loop van het project hebben 30 personen afgehaakt vanwege ziekte of onverwacht te weinig tijd. Van de resterende 170 personen hadden er 60 hun formulieren voor 1 oktober 2005 ingestuurd. Degenen die dat half oktober nog niet hadden gedaan, kregen een schriftelijke herinnering van RAVON. Het binnenhalen van de formulieren bleek geen kleinigheid. Met drie schriftelijke herinneringen en heel wat uurtjes aan de telefoon is het gelukt om daarna van nog van 80 vrijwilligers de formulieren binnen te krijgen. Ondanks herhaalde toezeggingen lukte dat bij een 30-tal mensen niet. Van de mensen die vanwege onvoorziene omstandigheden hebben afgemeld of die het uiteindelijk niet gelukt is de veldbezoeken af te leggen, hebben circa 20 mensen te kennen gegeven voor 2006 wel weer beschikbaar te zijn voor veldbezoeken.

Vooruitblik Inhaalslag 2006

Ook in 2006 wordt de Inhaalslag verspreidingsonderzoek voortgezet. Het netwerk van vrijwilligers is opgezet in 2004 en in 2005 en wordt nu verder uitgebreid. Dit jaar is er op gericht het huidige netwerk te onderhouden en daarbij ook nadrukkelijk vissen op te nemen in de Inhaalslag. Daarnaast zal dit jaar ook gebruikt worden om de werkwijze rond de Inhaalslag enigszins te veranderen en aan te passen op een grotere toestroom en actieve deelname van vrijwilligers. In 2007 is het immers de bedoeling om verspreidingsonderzoek structureel in meerjarige onderzoeksprogramma's op te gaan nemen.

In voorgaande jaren werden vrijwilligers direct aangestuurd door beide coördinatoren. In 2006 zal de coördinatie en aansturing vooral via onze website plaats vinden. Op www.ravon.nl vindt u op de Inhaalslagpagina zowel de resultaten van de afgelopen twee jaar als de informatie over de nieuwe aanpak in 2006. Hierbij wordt u de mogelijkheid geboden om zelf uw eigen kilometerhokken en soorten te selecteren en de bijbehorende topgrafische kaarten, veldformulieren en de bijbehorende richtlijnen.

Op dit moment is de financiering voor de Inhaal-slagcoördinatie overigens nog niet rond. RAVON gaat er echter van uit dat er ook dit jaar weer een Inhaal-slag zal worden gefinancierd door het Ministerie van LNV. Het amfibieënseizoen staat op het punt te beginnen en vooruitlopend daarop heeft RAVON al 35 vrijwilligers benaderd om de Inhaal-slag voor de heikikker dit jaar uit te voeren. Daarnaast wordt er al gewerkt aan de opbouw van de Inhaal-slagpagina op de website. Houdt dus goed onze website in de gaten. Voor algemene vragen kunt u natuurlijk altijd contact opnemen met RAVON (Inhaal-slag@ravon.nl of telefoon 024-36 53 270).

*Bjorn Prudon bekijkt zijn
inhaal-slag-oogst.*

Foto: Arnold van Rijsewijk

Verslagen Inventarisatieweekenden, excursies en workshops

Om vrijwilligers ervaring te laten opdoen met het zoeken en de waarnemingsmethodiek en om in korte tijd enkele gebieden te kunnen inventariseren heeft RAVON in de loop van 2005 een aantal inventarisatieweekenden, excursies en workshops georganiseerd.

25 maart, Staphorst (Overijssel), excursie heikikker (12 deelnemers)

In een poging om Overijssel enthousiast te maken voor de Inhaal-slag werd op deze avond een korte presentatie gegeven over hetgeen er voor de Inhaal-slag in deze provincie te doen is. Het publiek hoorde dit geduldig aan, maar kon niet wachten om heikikkers te gaan zoeken in de Boswachterij Staphorst. De omstandigheden zaten mee; het was een redelijk zachte avond en de heikikkers waren volop actief. De zacht kwakende koren werden op verschillende plaatsen gevonden. In totaal werden in zeven km-hokken heikikkers waargenomen. Uiteindelijk zijn hier alle oude vindplaatsen opnieuw bezocht en is het verspreidingsbeeld van de heikikker in de Boswachterij Staphorst weer volledig geactualiseerd.

1 en 2 april, Haarlem en Kennemerduinen, workshop amfibieën (i.s.m. KNNV, 26 deelnemers)

Vondsten tijdens de nachtexcursie (na het theoretisch deel) in het veld waren enkele kleine watersalamanders, een paling en enkele tiendoornige stekelbaarsjes. Vanwege de lage temperaturen zijn er helaas geen rugstreeppadden gevonden of gehoord in het veenweidegebied bij Haarlem. De dagexcursie, die bij mooi weer samen met de Werkgroep Monitoring in Nationaal Park Kennemerduin werd gehouden, leverde waarnemingen op van bruine kikkers, veel gewone padden en enkele zandhagedissen. Ook kregen de deelnemers ruim kans om de verschillen te leren kennen tussen de eilegels van (bruine) kikkers en (gewone) padden.

27-29 mei, Texel, inventarisatieweekend gericht op de rugstreeppad (9 deelnemers)

De rugstreeppad is een algemene verschijning in de duinen, zo ook op Texel. Toch ontbreekt het aan volledige en actuele gegevens van zijn voorkomen op dit eiland. Reden genoeg om eens een weekend te gaan zoeken. Met negen man sterk werd er twee avonden lang geluisterd naar de rugstreeppad. Helaas waren de koren al over hun piek heen en daalde de temperatuur 's avonds net iets te ver. De rugstreeppad liet zich toch spaarzaam horen, waardoor uiteindelijk de gegevens van 8 oude vindplaatsen geactualiseerd werden. De gematigde resultaten van de avond werden ruimschoots gecompenseerd door zonnig gestruin in de duinen overdag.

30 juli, Voorstonden en Sterrebos, amfibieënexcursie (14 deelnemers)

In de Zuidelijke IJsselvallei ten westen van de IJssel zijn een aantal poelen en vijvers bemonsterd. De knoflookpad waarop gehoopt was, werd helaas niet gevangen.

In de Nieuwsbrief Meetnet Reptielen zijn verslagen te lezen van de volgende activiteiten:
4-8 mei Hemelvaartweekend vanuit standplaats Putten gericht op reptielen en amfibieën,
19-21 augustus Elspeet (Noordelijke Veluwe), inventarisatieweekend gericht op reptielen,
27 augustus Hijkerveld (Drenthe), adderexcursie,
3 september Workshop gladde slang, De Grootte Peel,
10 september Leersumse Veld, Plantage Willem III en Remmerendse Heide (Utrecht), workshop zandhagedis en hazelworm.